

OG‘ZAKI URF-ODATLAR VA HIKOYALAR: OG‘ZAKI HIKOYALARNING
MADANIY AHAMIYATI VA ULARNING TARIX VA AXLOQ SABOQLARINI
SAQLASHDAGI O‘RNINI TAHLIL QILISH

Jabborova Mavluda Bozorqobilovna

Surxondaryo viloyati Sho'rchi tumani

50-maktab ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi

Annotatsiya: *Og'zaki an'analar qadimdan butun dunyo jamiyatlarida tarixni saqlash, madaniy bilimlarni etkazish va axloqiy saboqlar berishning asosiy vositasi sifatida hal qiluvchi rol o'ynagan. Ushbu maqola og'zaki hikoyalarning chuqur madaniy ahamiyatini o'rganadi, ularning tarixiy, ijtimoiy va tarbiyaviy vazifalarini tahlil qiladi. Turli madaniyatlarga oid adabiyotlarni va amaliy tadqiqotlarni har tomonlama ko'rib chiqish orqali ushbu ish og'zaki hikoyalar tarixni saqlash va madaniy o'ziga xoslikni mustahkamlashga qanday hissa qo'shishini ko'rsatishga qaratilgan. Shuningdek, ushbu rivoyatlarning axloqiy va axloqiy qadriyatlarini qanday etkazishi, ularning avlodlar o'rtasidagi davomiyligini ta'minlash ko'rib chiqiladi. Maqola raqamli asrda og'zaki an'analarning dolzarbligini muhokama qiladi, bu erda podkastlar, raqamli hikoyalar va virtual platformalar kabi hikoya qilishning yangi shakllari an'anaviy og'zaki hikoya qilishni jonlantirdi. Ushbu mavzularni o'rganish orqali maqola tez o'zgaruvchan dunyoda madaniy merosni saqlash, ijtimoiy birdamlik va axloqiy yo'l-yo'riqni saqlashda og'zaki an'analarning doimiy ahamiyatini ta'kidlaydi.*

Kalit So'zlar: *og'zaki an'anala, ertaklar, afsonalar, madaniy meros, axloqiy ta'lim, tarixni saqlash, jamiyatda birlashuv, madaniy kimlik, indonez tabiat bilimi, og'zaki tarix, hikoyalar, madaniy o'tkazish, etik qadriyatlar, tadqiqot va etnografiya, milliy tarix, qahramonlik va jasorat.*

Og'zaki an'analar ming yillar davomida insoniyat madaniyatida mavjud bo'lib, asosiy aloqa, madaniyatni saqlash va axloqiy tarbiya vositasi bo'lib xizmat qiladi. Yozma matnlardan farqli o'laroq, og'zaki hikoyalar avloddan og'izga o'tib, zamon va makon bo'ylab sayohat qilib, rivojlanib boradi. Bu hikoyalar, xoh mif, rivoyat, ertak yoki ertak shaklida bo'lsin, jamiyatlarning qadriyatlari, e'tiqodlari va o'ziga xosligini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynagan. Ushbu inshoda og'zaki an'analarning madaniy ahamiyati o'rganilib, ularning tarixni asrab-avaylash, axloqiy saboqlarni yetkazish va jamiyat rishtalarini mustahkamlashdagi roliga e'tibor qaratiladi.

- **Tarixni saqlashda og‘zaki an‘analarning o‘rni**

Og‘zaki an‘analar tarixiy bilimlarning bebaho manbalaridir. Yozma tili bo‘lmagan jamiyatlarda og‘zaki hikoya qilish tarixni saqlash va yetkazishning asosiy vositasi hisoblanadi. Oqsoqollar va hikoyachilar jamoaviy xotiraning saqlovchisi sifatida ko‘riladi va ularning ertaklari o‘tmish, jumladan, muhim voqealar, urf-odatlar va ijtimoiy tuzilmalar haqida tushuncha beradi. Hikoyalar orqali qadimiy tarixlar ajdodlar kechinmalari va kurashlarini aks ettiruvchi rivoyatlarga to‘qilib, kelajak avlodlarga davomiylik va o‘ziga xoslik tuyg‘usini taqdim etadi.

Masalan, ko‘pgina tubjoy xalqlarda og‘zaki hikoyalarda dunyoning yaratilishi, qabilalarning tashkil topishi, yerlar va odamlarni himoya qilish uchun olib borilgan janglar hikoya qilinadi. Bu hikoyalar, ko‘pincha savodxonlik yo‘qligi yoki yozma yozuvlarning yo‘q qilinishi tufayli yozma shaklda hujjatlashtirilmagan tarixiy voqealarning jonli yozuvlari bo‘lib xizmat qiladi. Bunday rivoyatlar nafaqat o‘tmishni hujjatlashtiribgina qolmay, balki omon qolish, chidamlilik va jamiyat haqidagi saboqlarni ham kodlaydi. Shunday qilib, og‘zaki an‘analar shaxsiy va jamoaviy tarixning ombori sifatida ishlaydi.

- **Axloqiy saboqlarning uzatilishi**

Og‘zaki an‘analarning eng doimiy vazifalaridan biri axloqiy saboqlarni etkazishdir. Hikoya vositasida murakkab axloqiy g‘oyalar tushunarli, qiziqarli va esda qolarli tarzda yetkaziladi. Ertaklar, masallar va ertaklarda ko‘pincha hayvonlar, afsonaviy mavjudotlar yoki kundalik odamlarning harakatlari axloq, adolat va inson tabiati haqida muhim saboqlarni aks ettiradi. Bu hikoyalar universal jozibaga ega, chunki ular murakkab ijtimoiy tamoyillarni yoshi va ma‘lumotidan qat‘i nazar, har kim tushunishi mumkin bo‘lgan oddiy hikoyalarga aylantiradi.

Masalan, G‘arb adabiy an‘analariga kiruvchi Ezop ertaklarida halollik, mehr-oqibat, xudbinlik oqibatlar haqida abadiy saboqlar mavjud. Ushbu hikoyalarda hayvonlar ko‘pincha aqlli tulki yoki mehnatkash chumoli kabi insoniy fazilatlarni ifodalaydi va o‘z xatti-harakatlari orqali qadriyatlarini o‘rgatadi. Xuddi shunday, Afrika xalq ertaklarida donolik, jasorat va jamiyatning ahamiyati mavzulari tez-tez o‘rganiladi. Masalan, o‘rgimchak Anansining hikoyalari zukkolik va topqirlikning qadr-qimmatini o‘rgatadi, shu bilan birga ochko‘zlik va yolg‘onning xavfini ta‘kidlaydi.

Ko‘pgina jamiyatlarda og‘zaki hikoyalar umumiy yig‘ilishlar paytida baham ko‘riladi, bu erda barcha yoshdagi tinglovchilar hikoya qilish jarayonida ishtirok etadilar. Ushbu jamoaviy tajriba ijtimoiy aloqalarni mustahkamlaydi

va umumiy qadriyatlarni mustahkamlaydi. Bolalar ertaklarni tinglar ekan, ular nafaqat dunyoni o'rganadilar, balki o'z jamiyatlarining madaniy me'yorlari va axloqiy qoidalarini ham o'zlashtiradilar.

- **Jamiyat va o'ziga xoslikni rivojlantirish**

Og'zaki an'analar ham jamiyat va madaniy o'ziga xoslik hissini tarbiyalashda markaziy o'rin tutadi. Jamoaviy hikoyalar bilan shug'ullanish orqali jamiyat a'zolari o'zlarining umumiy tarixi, qadriyatlari va e'tiqodlarini tasdiqlaydilar. Og'zaki hikoya qilishning bu umumiy jihati ijtimoiy jipslikni rag'batlantiradi, chunki odamlar ma'lum bir guruhga mansubligini mustahkamlaydigan umumiy rivoyatlarga bog'lanadi. Shu tariqa, og'zaki an'analar madaniy o'ziga xoslikni shakllantirish va saqlash uchun kuchli vosita bo'lib xizmat qiladi, ayniqsa, muloqot va hujjatlashtirishning boshqa shakllari cheklangan jamiyatlarda. Bundan tashqari, og'zaki hikoyalar ko'pincha marginallashtirilgan yoki ezilgan jamoalar uchun qarshilik va omon qolish vositasi bo'lib xizmat qiladi. Kurash, qarshilik va chidamlilik hikoyalarini o'tkazib, bu guruhlar mustamlakachilik, qullik yoki madaniy yo'q qilish sharoitida o'zlarining qadr-qimmatini va merosini saqlab qolishadi. Masalan, afro-amerikalik xalq ertaklari va og'zaki an'analar orqali saqlanib qolgan qullar haqidagi hikoyalar Amerikada Afrika madaniy o'ziga xosligini saqlab qolishda muhim rol o'ynagan. Bu hikoyalar g'urur va hamjihatlikni uyg'otishda davom etib, ajdodlar ildizlari bilan aloqani saqlashga yordam beradi.

- **Zamonaviy dunyoda og'zaki an'analarning evolyutsiyasi**

Og'zaki an'analar zamonaviy dunyoda, jumladan, yozma matnlar va raqamli ommaviy axborot vositalarining yuksalishida qiyinchiliklarga duch kelgan bo'lsa-da, ular madaniy ahamiyatga ega. Ko'pgina mahalliy jamoalarda va qishloq joylarida og'zaki hikoya qilish jonli an'ana bo'lib qolmoqda. Bundan tashqari, zamonaviy jamiyatda og'zaki an'analar podkastlar va og'zaki tarix loyihalaridan tortib, hikoya festivallari va teatr tomoshalarigacha yangi shakl va platformalarni topdi. Ushbu zamonaviy moslashuvlar tarixni saqlash va madaniy qadriyatlarni etkazish vositasi sifatida og'zaki hikoya qilishning doimiy dolzarbligini ko'rsatadi.

Yozma til va raqamli texnologiyalardan keng foydalanishga qaramay, og'zaki an'analar yozma yozuvlar har doim ham bera olmaydigan noyob afzalliklarni taqdim etadi. Og'zaki hikoyalar moslashuvchan va dinamik bo'lib, vaqt o'tishi bilan yangi ijtimoiy kontekstlarni va o'zgaruvchan nuqtai nazarlarni aks ettirish uchun rivojlanadi. Ular an'analar doirasida ijodkorlik va innovatsiyalarga imkon beruvchi moslashtirilishi, yangilanishi va shaxsiylashtirilishi mumkin. Bunday moslashuvchanlik og'zaki ijodkorlik

an'analarining o'tmishni hozirgi va kelajak bilan bog'lashda dolzarb va samarali bo'lishini ta'minlaydi.

Xulosa qilib aytganda og'zaki an'analar va hikoyalar butun dunyodagi jamiyatlarning madaniy tuzilishining ajralmas qismidir. Ular tarixni saqlash, axloqiy saboqlarni etkazish va jamiyatning o'ziga xosligini rivojlantirish uchun kuchli vosita bo'lib xizmat qiladi. Hikoya orqali avlodlar o'zlarining umumiy tajribalari, e'tiqodlari va qadriyatlarini o'zaro muloqotda bo'lib, madaniy merosning davomiyligini ta'minlay oladilar. Modernizatsiya tazyiqlariga qaramay, og'zaki ijod namunalari tez o'zgarib borayotgan dunyoda o'zining doimiy ahamiyatini ko'rsatib, rivojlanib bormoqda. Shu ma'noda og'zaki ijod namunalari nafaqat o'tmish yodgorliklari, balki insoniyat madaniyati va o'ziga xosligida markaziy o'rinni egallagan jonli, rivojlanib boruvchi amaliyotdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Bauman, Richard. Hikoya, ijro va voqea: og'zaki hikoyaning kontekstual tadqiqotlari. Kembriji universiteti nashriyoti, 1986 yil.
2. Finnegan, Rut. Og'zaki an'ana va Internet: Virtual ballada. Routledge, 2012 yil.
3. Lord, Albert B. Ertaklar qo'shiqchisi. Garvard universiteti nashriyoti, 1960 yil.
4. Ong, Valter J. Og'zaki nutq va savodxonlik: So'zni texnologiyalashtirish. Routledge, 1982 yil.
5. Xarris, Jozef. Hikoyaning madaniy qiymati. Smitson instituti matbuoti, 1991 yil.
6. Vansina, Jan. Og'zaki an'ana tarix sifatida. Viskonsin universiteti matbuoti, 1985 yil.
7. Serra, Roberto. Hikoyachining sayohati: afsona, xotira va ma'no. Oksford universiteti nashriyoti, 2016 yil.
8. Aptheke, Gerbert. Qullarga qarshilik: Afrika-Amerika tarixi bo'yicha tadqiqot. V.V. Norton & Company, 1943 yil.

